

Тетяна Борисівна Лукінова
(25.10.1927 – 06.07.2024)

6 липня 2024 р. пішла з життя відома українська мовознавиця, патріархія української славістичної науки другої половини XX – початку XXI ст., багаторічна співробітниця Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, доктор філологічних наук, авторка понад 200 наукових праць, учасниця багатьох міжнародних з'їздів славістів Тетяна Борисівна Лукінова.

Т. Б. Лукінова (Козмінська) народилася в Києві 25 жовтня 1927 р. у родині шкільних учителів. Після закінчення загальноосвітньої школи Тетяна Борисівна вступила на слов'янське відділення філологічного факультету Київського державного (нині національного) університету імені Тараса Шевченка. Після закінчення першого курсу їй запропонували посаду секретаря в Інституті мовознавства АН УРСР (нині НАН України). Відтоді Т. Б. Лукінова вдень працювала в Інституті, а ввечері відвідувала лекції в університеті. У 1953 р. вона закінчила навчання у вищому навчальному закладі та вступила до аспірантури Інституту мовознавства. Її науковим керівником став тодішній директор Інституту академік Л. А. Булаховський. Усе подальше життя науковиці пов'язане з Інститутом мовознавства, в якому Тетяна Борисівна пройшла довгий шлях від секретаря до доктора філологічних наук і одного з провідних співробітників цієї установи. У 1956 р. Т. Б. Лукінова захистила кандидатську дисертацію на тему «Складні слова в сучасній чеській літературній мові». Із 1958 р. вона займалася науковою роботою як співробітниця відділу загального мовознавства. Із 1966 р. Тетяна Борисівна обіймала посаду старшого наукового співробітника, а з 2001 р. до 2020 р. — провідного наукового співробітника відділу слов'янських мов Інституту мовознавства.

Будучи богемісткою засвоїм безпосереднім фахом, Тетяна Борисівна Лукінова ввійшла до історії української лінгвістики як славістка широкого профілю. Її ім'я нерозривно пов'язане з підготовкою і виданням низки фундаментальних наукових праць з різних галузей мовознавчої науки. Серед них — колективна монографія «Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов» (за ред. О. С. Мельничука, 1966), зокрема розділи, присвячені прикметникам, числівникам і прислівникам. Тетяна Борисівна долучилася й до створення іншої визначної колективної праці в галузі славістики, а саме — монографії «Історична типологія слов'янських мов. Фонетика. Словотворення. Лексика і фразеологія» (1986), в якій уперше було зроблено спробу дати типологічний опис усіх слов'янських мов за їхніми різними структурними рівнями. Філологиня стала авторкою розділу про числівники — одного з найскладніших і водночас

найзмістовніших у цій книжці. Не можна оминати увагою і дослідження в галузі українистики та етимології, які також посіли чільне місце в науковому доробку Т. Б. Лукінової. У колективній праці «Історія української мови: Морфологія» (1978) глибоко проаналізовано еволюцію морфологічної системи української мови від давнини до сучасності. Написаний Тетяною Борисівною розділ про числівники має виняткову наукову вагу, адже його авторка дослідила чималу кількість писемних пам'яток, аналітично переосмислила, творчо описала й систематизувала з позицій порівняльно-історичного методу семантичні особливості, закономірності й тенденції розвитку числівників у контексті суфіксації і словоскладання, наголосивши при цьому на відмінностях у їхньому розвитку в різних слов'янських мовах. Т. Б. Лукінова долучилася до створення ще однієї ґрунтовної колективної наукової праці — «Етимологічного словника української мови» в 7 т. (1982–2012). Із 1964 р. вона ввійшла до колективу укладачів і редакторів словника, а на початковому етапі створення 7-го тому (Покажчика), який зараз уже практично готовий до видання, — також активно працювала над його підготовкою.

Тетяна Борисівна Лукінова прожила довге й змістовне життя, вона стала свідком непересічних подій у розвитку вітчизняної славістики, була особисто знайомою і співпрацювала з багатьма видатними мовознавцями. Цей свій дорогий досвід лінгвістка узагальнила, долучившись до створення унікальної книжки «Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. 1930–2005: Матеріали до історії» (2005), де виступила співавторкою і членом редколегії. Вона майстерно, емоційно описала творчу діяльність і біографії персоналій, наукові пошуки українських мовознавців, переосмислюючи їх у контексті різних етапів розвитку науки в академічній установі.

У 2000 р. побачила світ монографія Т. Б. Лукінової «Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис)», а в 2001 р. науковиця блискуче захистила докторську дисертацію «Генезис і еволюція квантитативних імен у слов'янських мовах (порівняльно-історичний аспект)», яка посіла чільне місце в царині міжслов'янських контрастивних мовних досліджень. Заслуги Т. Б. Лукінової було належним чином оцінено: у 2003 р. дослідниця стала лауреаткою Премії ім. О. О. Потебні НАНУ. Вона є повним кавалером ордена княгині Ольги (III ступінь — 2007 р., II ступінь — 2011 р., I ступінь — 2018 р.).

Свою останню монографію «Нариси з історії славістики в Україні» Тетяна Борисівна видала у дев'яносторічному віці (2018). Цю книжку, новаторську, змістовну й насичену фактами, присвячено найважливішим етапам розвитку української мовознавчої славістики XX ст., а також початку XXI ст. Велику увагу авторка приділила лінгвістичній дискусії 1950 р., розвитку славістики в Україні після 1950 р., міжнародним з'їздам славістів, Загальнослов'янському лінгвістичному атласу, а також персоналіям — ученим, які відіграли значну роль у розвитку української славістичної науки, зокрема О. О. Потебні, Л. А. Булаховському, М. К. Грунському, О. С. Мельнику, А. П. Непокупному, В. В. Німчуку, В. М. Русанівському, В. Г. Складенку, Г. П. Півтораку, О. Б. Ткаченку. Тетяна Борисівна детально проаналізувала розвиток мовознавчої славістики в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Львівському національному університеті імені Івана Франка та в інших вишах України, в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України та в Інституті української мови НАН України.

26 жовтня 2022 р. до 95-річчя з дня народження Т. Б. Лукінової в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України було проведено круглий стіл «Славістика — покликання і доля». До цього заходу, який викликав великий науковий інтерес, долучилися провідні мовознавці України. За матеріалами круглого столу було видано «Збірник тез і доповідей» (2023). У доповідях учасників було не лише всебічно висвітлено життєвий шлях і наукову діяльність Тетяни Борисівни, а й проаналізовано великий вплив її цікавих наукових ідей

на розвиток контрастивної лінгвістики та формування новітніх тенденцій вітчизняної і зарубіжної славістики ХХІ ст. У доповідях учасників Тетяна Борисівна постала не лише як відома науковиця з багатограним лінгвістичним доробком, а і як особистість, праці якої стимулюють наукову думку і слугують імпульсом для нових досліджень. Про це, зокрема, свідчать назви доповідей: «Етичний простір науковця: інтелектуальна творчість Т. Б. Лукінової в текстах і контекстах» (Л. І. Шевченко), «Український числівник у міжкультурному аспекті» (І. О. Голубовська), «Етос славістики: до ювілею Тетяни Борисівни Лукінової» (О. Л. Паламарчук, О. Р. Чмир), «Постать автора в науці: жанрова ідентифікація» (Д. В. Дергач).

Слід відзначити і той факт, що впродовж усієї своєї наукової біографії Тетяна Борисівна була постійною авторкою журналу «Мовознавство». Її змістовні наукові розвідки стосувалися різних галузей лінгвістики: «Давньослов'янські вірування в дзеркалі лексики слов'янських мов» (№ 6, 1981), «Мовна архаїка слов'янських замовлянь» (№ 2–3, 1998), «Із спостережень над семантикою слов'янських s-основ» (№ 6, 1983), «До семантики давніх слов'янських консонантних *теп*-основ» (№ 6, 2001), «До реконструкції праслов'янської системи квантитативних утворень» (№ 4–5, 2000), «Українська лексика: семантичні зміни в запозичених словах» (№ 2–3, 2013). Окрему рубрику становили статті Т. Б. Лукінової, присвячені історії Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, створенню фундаментальних лексикографічних праць та історії розвитку лінгвістичних учень в Україні: «Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України 75 років» (№ 3–4, 2005), «Створення “Етимологічного словника української мови” — важливий етап порівняльно-історичного вивчення слов'янської лексики» (№ 2–3, 2008), «З історії порівняльно-історичних студій в Україні (До 60-річчя лінгвістичної дискусії)» (№ 2–3, 2010), «Так це було... (Інститут мовознавства в повоєнні роки й пізніше)» (№ 4–5, 2010).

Чільне місце серед публікацій науковиці в журналі «Мовознавство» посіли розвідки, присвячені персоналіям та ювілейним датам визначних науковців: «О. О. Потебня як компаративіст і етимолог» (№ 6, 2015), «Леонід Арсенійович Булаховський (1888–1961)» (№ 2, 1988), «Подвижник науки й освіти (До 120-річчя від дня народження академіка Л. А. Булаховського)» (№ 1, 2008), «Олександр Савич Мельничук» (№ 2–3, 1997), «Академік О. С. Мельничук. Життя, віддане науці» (№ 4, 2011), «Славістика в науковому доробку академіка В. М. Русанівського» (№ 2–3, 2006), «Видатний акцентолог і етимолог» (№ 4, 2012 — статтю присвячено академіку В. Г. Складенку), «Академік Григорій Петрович Півторак (до 80-річчя від дня народження)» (№ 2, 2015).

Від імені родини Булаховських авторка некролога висловлює Тетяні Борисівні глибоку вдячність за її роботу над виданням лінгвістичної спадщини академіка Леоніда Арсенійовича Булаховського. Саме завдяки зусиллям Т. Б. Лукінової, академіка В. Г. Складенка та інших членів редколегії побачили світ «Вибрані праці в п'яти томах» Л. А. Булаховського, які видавалися з 1975 по 1983 рр. Праця над лінгвістичним доробком українського мовознавця була тривалою і нелегкою, адже деякі його дослідження не були завершеними, іноді складний лінгвістичний матеріал вимагав додаткової систематизації, крім того, робота з рукописами вимагала надзвичайно високої наукової кваліфікації, обізнаності з фактами усіх слов'янських мов, граничної концентрації і наполегливості.

Авторка некролога також висловлює Тетяні Борисівні Лукінової свою особисту безмежну вдячність за наукове консультування під час написання докторської дисертації на тему: «Семантика і прагматика темпоральності у сербському літературно-художньому дискурсі: структурні, стилістичні та компаративні аспекти». Згадану працю було створено тоді, коли Тетяна Борисівна вже серйозно хворіла, проте завжди знаходила час для своєї підопічної, консультувала її, приділяла багато уваги.

В особі Тетяни Борисівни Лукінової українська лінгвістична наука втратила визначного вченого, славіста широкого профілю. Усім науковим працям дослідниці притаманна глибина аналітичного переосмислення матеріалу, новизна наукових ідей, гранична чіткість викладу, довершеність формулювань, відточеність і витонченість стилю. Завжди привертали увагу людські якості й риси характеру Тетяни Борисівни: скромність, тактовність, виваженість, привітність у спілкуванні. Мовознавиця мала велику родину, виховала чудових дітей і внуків, завжди знаходила вдалий баланс між роботою і спілкуванням з рідними. На кошти вченої куплено два дрони аеророзвідки (названі на честь Тетяни Борисівни: «Філологія-1» і «Філологія-2»). Кошти було посмертно передано її дочкою відповідно до бажання Тетяни Борисівни зробити внесок для ЗСУ. У цьому — вся Тетяна Борисівна: так навіть після смерті виявилися велич і масштаб її особистості, щедрість її душі. Вічна світла пам'ять українській ученій, жінці-трудівниці, чудовій і непересічній Людині!

Вероніка ЯРМАК